

Vdovský a vdovecký důchod

Důchody pozůstalých, tj. nejen vdovské důchody, ale i důchody vdovecké a sirotčí, patří historicky mezi nejstarší dávky, a to i v zahraničních důchodových systémech. V ČR jsou upraveny zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dnem 1. 1. 1996.

1. Nárok na vdovský důchod

Vdovský důchod stejně jako vdovecký důchod jsou důchody odvozenými, a to jak pokud jde o nárok, tak pokud jde o jejich výši (viz níže). Pokud tedy zemřelý manžel nesplnil některou z uvedených podmínek, nárok na vdovský důchod nevznikne. Vdovec má nárok na vdovecký důchod za stejných podmínek.

§ 49

(1) Vdova má nárok na vdovský důchod po manželovi, který
a) byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo
b) splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod stanovené v § 29¹ nebo § 31 odst. 1² anebo zemřel následkem pracovního úrazu.

(2) Vdovec má nárok na vdovecký důchod po manželce, která splňovala podmínky uvedené v odstavci 1.

Vdovský důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela. Po uplynutí této doby má vdova nárok na vdovský důchod, jen pokud splňuje zákonem stanovené podmínky, tj. jestliže pečuje o nezaopatřené dítě; pečuje o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost); pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost); je invalidní ve třetím stupni; dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

Pokud vdově zanikne nárok na vdovský důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela, protože nesplňuje žádnou z uvedených podmínek nebo pokud jí zanikne nárok na vdovský důchod, protože přestala splňovat některou z těchto podmínek, vznikne nárok na vdovský důchod znovu, pokud vdova do dvou let od předchozího zániku nároku na vdovský důchod začne plnit některou z uvedených podmínek.

¹ Starobní důchod, na který vznikne nárok při dosažení důchodového věku (tzv. obecný starobní důchod).

² Starobní důchod, který je přiznán před dosažením důchodového věku (tzv. předčasný starobní důchod).

Nárok na vdovský důchod dále zaniká v případě uzavření nového manželství anebo dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu.

§ 50

(1) Vdovský důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela.

(2) Po uplynutí doby uvedené v odstavci 1 má vdova nárok na vdovský důchod, jestliže

a) pečuje o nezaopatřené dítě,

b) pečuje o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),

c) pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),

d) je invalidní ve třetím stupni, nebo

e) dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený podle § 32 pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

(3) Dítětem podle odstavce 2 písm. a) a b) se rozumí dítě, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod, a dítě, které bylo v rodině zemřelého vychováváno, jde-li o vlastní (osvojené) dítě vdovy nebo bylo-li dítě aspoň jedním z nich převzato do dne smrti manžela do péče nahrazující péči rodičů.

(4) Nárok na vdovský důchod vznikne znovu, jestliže se splní některá z podmínek uvedených v odstavci 2 do dvou roků po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod.

(5) Nárok na vdovský důchod zaniká uzavřením nového manželství.

(6) Nárok na vdovský důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu.

(7) Ustanovení předchozích odstavců platí obdobně pro nárok vdovce na vdovecký důchod.

2. Výše vdovského důchodu.

Výše vdovského důchodu i vdoveckého důchodu se skládá, tak jako u všech ostatních druhů důchodů, ze dvou složek, a to **ze základní výměry** (stejná jako u starobních důchodů, v roce 2015 bude činit 2 400 Kč měsíčně) **a z procentní výměry**.

Výše procentní výměry vdovského důchodu činí 50 % výše procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok manžel (manželka) v době smrti. Přitom platí, že výše procentní výměry pozůstalostního důchodu je odvozována vždy od výše procentní výměry invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, který pobírala nebo na který by měla nárok zemřelá osoba bez ohledu na to, pro jaký stupeň invalidity byl invalidní důchod vyplácen.

Pro případy, že dojde po zániku nároku na vdovský (vdovecký) důchod k opětovnému splnění podmínek, nesmí být v těchto případech procentní výměra nižší než procentní výměra důchodu, která náležela ke dni zániku předchozího nároku.

§ 51

(1) Výše základní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 9 % průměrné mzdy měsíčně.

(2) Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 50 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok manžel (manželka) v době smrti. Při stanovení starobního důchodu, na který by měl zemřelý manžel (manželka) nárok v době smrti, se nepřihlíží k jeho (její) účasti na důchodovém spoření; pokud zemřelému manžel (manželce) byl již přiznán starobní důchod, který byl podle § 34 odst. 1 věty první stanoven se zřetelem k jeho (její) účasti na důchodovém spoření, stanoví se pro účely stanovení výše procentní výměry vdovského nebo vdoveckého důchodu výše procentní výměry starobního důchodu zemřelého manžela (manželky) v částce, která by náležela, pokud by nebylo přihlédnuto k jeho (její) účasti na důchodovém spoření.

(3) Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu, na který vznikl znovu nárok podle § 50 odst. 4, nesmí být nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu, která náležela ke dni zániku nároku na tento důchod.

Výdělečná činnost požitelky vdovského důchodu nebo poživatele vdoveckého důchodu ani výše dosahovaných příjmů nemá na trvání nároku na uvedené důchody ani jejich výši vliv.

Sirotčí důchod

3. Nárok na sirotčí důchod.

Nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemřel-li rodič (osvojitel) nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do výchovy jiné osoby nebo do společné výchovy manželů.

Účelem sirotčího důchodu je částečná kompenzace ztráty příjmu shora uvedené osoby pro pozůstalé dítě. Rovněž nárok na sirotčí důchod, jako dávky odvozené, je důsledně vázán na splnění podmínky pobírání invalidního nebo starobního důchodu zemřelou osobou, popřípadě splnění podmínky získání potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínek nároku na starobní důchod. Přitom však v případě posuzování podmínky potřebné doby pojištění zemřelého pro nárok na invalidní důchod platí, že tato podmínka je alternativně splněna také tehdy, byla-li získána aspoň polovina potřebné doby pojištění. Oboustranně osiřelé nezaopatřené dítě má nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů nebo shora uvedených osobách.

Nárok na sirotčí důchod nevzniká po osobách pečující o dítě a osobách, které jsou vedeny v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, je-li těmto osobám vyplácena odměna pěstouna podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Dojde-li ke zrušení osvojení, vznikne nárok na sirotčí důchod znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení. Nárok na sirotčí důchod po osobě, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do výchovy jiné osoby nebo do společné výchovy manželů zaniká svěřením dítěte do výchovy jiné osoby nebo do společné výchovy manželů.

Rovněž pro nárok na sirotčí důchod platí, že zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že dítě úmyslně způsobilo smrt osoby, od jejíhož úmrtí je odvozován nárok na sirotčí důchod, jako pachatel, spolupachatel nebo účastník trestného činu. To však neplatí v případě, že takové dítě nedovršilo věk 15 let.

Výdělečná činnost poživatele sirotčího důchodu ani výše dosahovaných příjmů nemá na trvání nároku na tento důchod ani jeho výši vliv, pokud se jedná o nezaopatřené dítě, tj. dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže se soustavně připravuje na budoucí povolání.

§ 52

*(1) Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě, zemřel-li
a) rodič (osvojitel) dítěte, nebo*

b) osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do výchovy jiné osoby nebo do společné výchovy manželů),

jestliže rodič (osvojitel) nebo osoba uvedená v písmenu b) byli poživateli starobního nebo invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod stanovené v § 29 nebo § 31 odst. 1 anebo zemřeli následkem pracovního úrazu. Podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod se pro účely vzniku nároku na sirotčí důchod považuje za splněnou, byla-li získána aspoň polovina potřebné doby pojištění uvedené v § 40.

(2) Osirelé nezaopatřené dítě má za splnění podmínek stanovených v odstavci 1 nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů (osvojitelů) nebo osobě uvedené v odstavci 1 písm. b).

(3) Nárok na sirotčí důchod nevzniká po osobě uvedené v § 5 odst. 1 písm. k) nebo jejímu manželovi.

(4) Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osirelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Dojde-li ke zrušení osvojení, vznikne nárok na sirotčí důchod znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.

(5) Nárok na sirotčí důchod po osobě uvedené v § 52 odst. 1 písm. b) zaniká svěřením dítěte do výchovy jiné osoby nebo do společné výchovy manželů; ustanovení odstavce 4 platí přiměřeně.

(6) Pro nárok na sirotčí důchod platí § 50 odst. 6 přiměřeně.

4. Výše sirotčího důchodu

Rovněž výše sirotčího důchodu se skládá ze dvou složek. Základní výměra činí 9 % průměrné mzdy, tj. v roce 2014 činí 2 340 Kč měsíčně a v roce 2015 bude činit 2 400 Kč měsíčně. Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

I pro sirotčí důchod platí ochranné ustanovení v případech, kdy dojde po zániku nároku na tento důchod proto, že dítě přestalo být nezaopatřené, k novému vzniku nároku na tento důchod z důvodu, že podmínka nezaopatřenosti začne být znovu plněna. Výše procentní výměry sirotčího důchodu nesmí být v těchto případech nižší, než procentní výměra důchodu, která náležela ke dni zániku předcházejícího nároku na tento důchod.

§ 53

(1) Výše základní výměry sirotčího důchodu činí 9 % průměrné mzdy měsíčně.

(2) Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti. Ustanovení § 51 odst. 2 věty druhé platí zde obdobně.

(3) Zanikl-li nárok na sirotčí důchod proto, že dítě přestalo být nezaopatřené a nárok na sirotčí důchod vznikl znovu, neboť podmínka nezaopatřenosti byla znovu splněna, nesmí být výše procentní výměry sirotčího důchodu nižší než procentní výměra sirotčího důchodu, která náležela ke dni zániku nároku na tento důchod.

Souběh nároku na výplatu přímého důchodu a pozůstalostního důchodů

Pokud jsou splněny podmínky nároku na výplatu starobního nebo invalidního a na výplatu vdovského, vdoveckého nebo sirotčího, náleží vyšší důchod v plné výši (tj. ve výši základní výměry a procentní výměry) a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry (základní výměra nenáleží). V případě, že je sirotek s nárokem na sirotčí důchod současně vdovou nebo vdovcem s nárokem na vdovský nebo vdovecký důchod, platí rovněž zásada, že vyšší důchod se vyplácí v plné výši (náleží základní výměra a procentní výměra) a z nižšího důchodu polovina procentní výměry (základní výměra nenáleží). Jestliže má oboustranný sirotek nárok na sirotčí důchod po každém ze zemřelých rodičů, vyplácí se vyšší sirotčí důchod v plné výši (t. ve výši základní výměry a procentní výměry) a nižší sirotčí důchod se vyplácí ve výši procentní výměry (základní výměra nenáleží).

Zvláštní postup platí v případě, kdy byl starobní důchod zvýšen za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku. Zvýšení procentní výměry starobního důchodu za tuto výdělečnou činnost nepodléhá snížení pro souběh s vdovským nebo vdoveckým důchodem.

§ 59

(1) Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního nebo invalidního důchodu a na výplatu vdovského nebo vdoveckého důchodu anebo sirotčího důchodu, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši (§ 4 odst. 2 věta první) a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry, nestanoví-li se jinak v odstavci 2; starobním důchodem se pro účely části věty před středníkem rozumí starobní důchod v plné výši, i když je podle § 37 odst. 1 vyplácen ve výši poloviny. Podle předchozí věty se postupuje obdobně, jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu vdovského nebo vdoveckého důchodu a sirotčího důchodu. Je-li výše několika důchodů stejná, krátí se podle věty první nejdříve sirotčí důchod a poté vdovský nebo vdovecký důchod. Má-li oboustranně osiřelé dítě nárok na dva sirotčí důchody, vyplácí se vyšší sirotčí důchod v plné výši (§ 4 odst. 2 věta první) a nižší sirotčí důchod se vyplácí ve výši procentní výměry; je-li výše obou sirotčích důchodů stejná, vyplácí se jeden sirotčí důchod v plné výši a druhý sirotčí důchod ve výši procentní výměry. Má-li oboustranně osiřelé dítě nárok na dva sirotčí důchody,

považuje se pro účely vět první až třetí za sirotčí důchod úhrn sirotčích důchodů po úpravě podle věty čtvrté.

(2) Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního důchodu zvýšeného za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod (§ 34 odst. 2 až 4 a § 36 odst. 2) a na výplatu vdovského nebo vdoveckého důchodu, odečte se pro účely posouzení výše důchodů z procentní výměry starobního důchodu zvýšení za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod, a je-li zbylá část procentní výměry starobního důchodu nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu, vyplácí se vdovský nebo vdovecký důchod v plné výši (§ 4 odst. 2 věta první) a starobní důchod se vyplácí ve výši zvýšení tohoto důchodu za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod a jedné poloviny zbylé části procentní výměry.